

Yasco Horsman & Mathijs Peters

Autografie

Woorden, beelden, en sporen van het zelf in de strip



Illustratie: Vince Trommel

In de rubriek 'Verstand van Zaken' reflecteren deskundigen in een essayistische vorm op de stand van zaken in de huidige literatuur, het boekenvak of de wetenschap. Trends worden geduid, catastrofes voorzien en normen bevraagd. In deze editie stellen Yasco Horsman en Mathijs Peters dat de autografie – de autobiografische graphic novel – zich op een unieke manier leent voor het verkennen van het begrip 'identiteit'. Dit komt door de bijzondere eigenschappen van de autografie, zoals de mogelijkheid beeld en tekst tegelijk aan de lezer te presenteren. Door deze eigenschappen kunnen verschillende onderdelen van het zelf belicht worden, en op elkaar reflecteren, wat duidelijk maakt dat identiteit bestaat uit een constellatie van lagen en perspectieven.

Sinds het overweldigende succes van Art Spiegelmans *Maus. A Survivor's Tale* (1991) heeft een golf van autobiografische strips de markt overspoeld met elk een eigen thematiek. Een greep hieruit: in *Persepolis* (2003) van Marjane Satrapi staat niet alleen de Islamistische Revolutie in Iran centraal, maar ook hoe het is om als immigrant op te groeien, Katie Green vertelt in *Lighter than my Shadow* (2013) over haar ervaringen met eetstoornissen en in *Catharsis* (2015) van de Franse cartoonist Luz wordt trauma gethematiserd. Binnen de stripwetenschap leidde dit tot een reeks van studies die reflecteren op de strip als een specifieke vorm van *life writing*, waarbij met name gekeken is naar de manier waarop de mediums specifieke eigenschappen van strip in worden gezet om op een nieuwe manier te reflecteren op identiteit (zie bijvoorbeeld Chute 2010; Chute 2016; Chaney 2016).

Om recht te doen aan de unieke manier waarop in strips gebruik wordt gemaakt van multimodaliteit – de combinatie van woorden en beelden – en om dit genre te onderscheiden van de traditionele autobiografie bedacht Gilian Whitlock de term *autografie* (2006: 965-979). Deze term verwijst naar strips waarin schrijver, tekenaar en (geschreven en getekend) hoofdpersonage samenvallen. Whitlock benadrukt daarbij dat de autografie vanwege haar hybride karakter meer dan andere vormen van *life writing* in staat is om interne spanningen van het subject weer te geven.

In het vervolg zullen we dit illustreren aan de hand van een autografie waarin deze interne spanningen uitdrukkelijk naar voren komen: *It's Lonely at the Centre of the Earth* (2022) van de Britse Zoe Thorogood, waarin verteld wordt over het leven van de strip-tekenaar in de laatste zes maanden van 2021. De autografie opent met drie panelen die reflecteren op de wijze waarop Zoe als hoofdpersonage zou kunnen worden



Figuur 1: Z. Thorogood, *It's Lonely at the Centre of the Earth. An Auto-bio-graphic novel*, Portland 2022, geen paginanummers.

geïntroduceerd, waarbij de tekst in blokken is geplaatst die haar gezicht bedekken (zie figuur 1). We zien enkel haar bovenlichaam en dat ze danst op muziek die ze luistert vanaf haar iPhone.

Op de volgende pagina verandert de toon van de vertelling als Zoe stelt: 'I've been considering stabbing myself in the neck with a sharp knife' (zie figuur 2). Anders dan in de vorige panelen zien we Zoe's lichaam gereflecteerd in een spiegel, getekend vanuit haar perspectief.



Figuur 2: Z. Thorogood, *It's Lonely at the Centre of the Earth. An Auto-bio-graphic novel*, Portland 2022, geen paginanummers.

Zoe's linkerhand omklemt een mes. Links achter haar staat een monster in de deurpost, dat de lezer – en Zoe – onheilspellend aankijkt. Gedurende de grafische roman komen we erachter dat dit monster Zoe's psychische worstelingen representeert: Thorogood tekende het verhaal terwijl ze leed aan een zware depressie. In de grafische roman zien we hoe ze wordt achtervolgd door dit monster, alsook door een jongere versie van zichzelf en enkele andere personages die aspecten van haar identiteit representeren. Vaak voert ze gesprekken met deze versies van zichzelf, terwijl de levende Zoe, zodra haar gezicht niet meer bedekt is door tekstblokken, getekend is als een oningevuld figuur, een generiek poppetje zonder herkenbare eigenschappen. Hierbij is een mogelijke interpretatie dat Zoe het gevoel heeft dat ze niet precies meer weet wie of wat ze is.

Spanningen en reflecties

Dit voorbeeld laat zien wat er zo fascinerend is aan de wijze waarop het begrip identiteit verkend kan worden binnen het genre van de autografie. De autografie weet op een unieke manier onoplosbare spanningen in het zelf weer te geven. Op deze manier zijn autografieën in staat een zelf te scheppen dat niet gereduceerd kan worden tot één essentie. Het maakt hiervoor gebruik van mediums specifieke eigenschappen van de strip.

De eerste is een spanning tussen woord en beeld die kenmerkend is voor elke strip. Marianne Hirsch stelt dat strips altijd worden gelezen via wat zij een vorm van *biocularity* noemt (2004: 1209-1215). Dit wil zeggen dat onze ogen voortdurend heen en weer flitsen tussen woorden en tekeningen. Lezen en kijken worden hierdoor gecombineerd, maar werken soms ook tegen elkaar in. Zo is de tekst in het voorbeeld hierboven geplaatst in balkjes die Zoe's gezicht censureren. Met de toevoeging van woorden aan de strip, wordt de lezer daarom deels verblind voor het beeld.

De combinatie van woorden en beelden creëert daarnaast een grammaticale spanning in de vertelvorm van de autografische strip: waar een getekend figuurtje een zelf in de grammaticale derde persoon representeert, wordt een figuur in autografieën vaak gecombineerd met een tekst die in de eerste persoon een levensverhaal vertelt. Zo geeft ook de stem in de panelen uit *It's Lonely at the Centre of the Earth* een intieme toegang tot de subjectieve staat van Zoe, maar de illustraties zijn weergaven van Zoe in de derde persoon; een lichamelijk object waarvan ze zich soms zelfs distantieert. In de introducerende tekstblokken wordt hiermee gespeeld door eerst naar de protagonist te verwijzen met 'she', om vervolgens te contrasteren door 'me' te gebruiken. Iets vergelijkbaars gebeurt in de illustraties, waarbij het spiegelbeeld dat overeenstemt met de

Het getekende lichaam in de autografie verkrijgt een persoonlijke dimensie doordat de illustraties in het maakproces in contact hebben gestaan met de tekenaar

grammaticale derde persoon wordt weergegeven vanuit het perspectief van Zoe zelf. De autografie weet hiermee onoplosbare spanningen in het subject weer te geven, wat betekent dat dit genre in staat is een zelf te scheppen dat niet gereduceerd kan worden tot één essentie.

Het getekende lichaam in de autografie verkrijgt daarnaast een persoonlijke dimensie doordat de illustraties in het maakproces in contact hebben gestaan met de tekenaar. Daarmee zijn de illustraties te zien als sporen van de persoon die wordt verbeeld. Lijnen vormen, met andere woorden, een index van de hand van het echte tekenende lichaam. De grafische stijl, zeg het unieke handschrift van een autograaf, is op deze manier verbonden met het subject van de autografie. Hierdoor krijgen autografische tekeningen waarin de tekenaar zichzelf als een object weergeeft iets intiem: als we een autografie lezen is het alsof we via de tekeningen geraakt worden door het lichaam van de maker.¹

Nets als in een geschreven autobiografie valt er daarnaast in de autografie een spanning tussen het vertellende ik in het heden en het vertelde ik in het verleden aan te wijzen. Doordat in autografieën het ik ook wordt getekend, is het voor de striptekenaar mogelijk om op unieke wijze op zichzelf te reflecteren. In autografieën wordt het zelf immers vaak tot een figuurtje gemaakt, een vereenvoudigd poppetje dat in bijna elk strippaneel herhaald wordt. Dit getekende zelf krijgt vaak een bijna karikaturaal karakter: door bepaalde lichamelijke eigenschappen te vergroten, creëert de autograaf een zekere afstand tot het zelf, waarmee het zelf wordt commentarieerd.²

Deze spanningen, waarvan er nog veel meer in autografieën te vinden zijn, leiden samen tot een reflectie op de wijze waarop het zelf wordt gerepresenteerd. Als lezer van een autografie zijn we ons immers altijd bewust van het feit dat we naar een construct kijken: de spanningen tussen verschillende vormen, perspectieven en tijden maken het simpelweg onmogelijk om het zelf in dit soort teksten enkel als 'authentiek' te zien. Het zelf bevat, zo realiseren we ons als lezers, altijd verschillende lagen en komt tot stand via en binnen een constellatie van blikken, woorden, teksten en (denk)beelden.

*Het zelf bevat altijd
verschillende lagen en
komt tot stand via en
binnen een constellatie van
blikken, woorden, teksten
en (denk)beelden*

1 Het indexicale karakter van de striptekening is uitgebreid geanalyseerd door Philippe Marion. Voor een korte weergave van Marion's werk, zie J. Baetens, 'Revealing Traces. A New Theory of Graphic Enunciation'. In: C. Gibbons & R. Varnum (red.), *The Language of Comics: Word and Image*, Jackson 2001: 145-155.

2 Harry Morgan stelt dat de striptekeningen hierin vergelijkbaar zijn met stenografie: het reduceert figuren tot een paar lijnen, zie H. Morgan, 'Graphic Shorthand. From Caricature to Narratology in Twentieth Century Bande Dessinée and Comics'. In: *European Comic Art*, 2 (2009) 1: 21-39.

Trend en toekomst

Het genre van de autografie heeft al een lange weg afgelegd, die ten dele is ontstaan vanuit het Amerikaanse *Underground Comics* – vroege tekenaars waren Robert Crumb, Aline Kominsky en Justin Green. In Nederland behoorde Peter Pontiac tot de voorhoede.³ Al in deze vroege teksten kent het zelf een karikaturaal karakter (zie Hatfield 2005:108-151).

De spanningen die het autografische genre kenmerken, maken het tevens mogelijk om te reflecteren op een onderwerp als gender. Zo wordt dit duidelijk in *Gender Queer* (2019), waarin Maia Kobabe op persoonlijke ervaringen met aseksualiteit en non-binariteit reflecteert. Doordat de vorm van de autografie het mogelijk maakt om het zelf als lichaam in de derde persoon te tekenen, zoals het gezien wordt door anderen maar ook door de tekenaar zelf, en tegelijkertijd via woorden te reflecteren op de ervaring met, van en 'in' dit lichaam, maakt het medium het mogelijk om identiteiten weer te geven die niet te reduceren zijn tot een (heteronormatieve) essentie.

Een andere benadering is het recent ontstane genre *graphic medicine*, waarvan elementen terugkomen in *It's Lonely at the Centre of the Earth*. Door haar depressie als een monster weer te geven, en het zelf als gespleten in verschillende dimensies die bovendien met elkaar praten en het vaak oneens zijn, geeft Thorogood op een aangrijpende wijze weer wat het voor haar betekent om depressief te zijn. De autografie is daarnaast versmolten geraakt met digitale media. Hierbij valt te denken aan tekeningen en webcomics die bijvoorbeeld op Instagram geplaatst worden (zie Whitlock & Poletti 2008: xiv-xviii). Thorogood was eerst niet van plan om *It's Lonely at the Centre of the Earth* te publiceren, maar nadat ze enkele tekeningen op internet had geplaatst en positieve reacties van lezers ontving, besloot ze het verhaal tot een grafische roman te maken.

Wij houden onze ogen daarom scherp op het autografische genre: autografieën laten zien zich opnieuw uit te kunnen vinden onder invloed van nieuwe vormen van media en technologie, en de tekenaar is in deze teksten op een unieke wijze in staat een zelf weer te geven en te vormen. Wij verwachten dan ook dat het binnen dit genre zal zijn dat we in de toekomst keer op keer nieuwe ervaringen van identiteit zullen ontdekken.

Literatuur

Chaney, M., *Reading Lessons in Seeing. Mirrors, Masks and Mazes in the Autobiographical Novel*, Jackson 2016.

3 *Underground Comics* (of Comix, zoals het vaak gespeld wordt) waren onafhankelijk uitgegeven strijpladen, vaak van satirische en provocerende aard, die gericht waren op een publiek van volwassenen en die eind jaren zestig ontstonden als product van de tegencultuur. Ze kwamen op in de Verenigde Staten met publicaties als *Zap Comix* (1968-2014) en *Bijou Fummies* (1968-2014) en vlogen later over naar andere landen zoals Nederland waar *Tante Leny Presenteert!* (1970-1978) en *Gummi* (1977-1979) gepubliceerd werden.

- Chute, H.**, *Graphic Women. Life Narrative and Contemporary Comics*, New York City 2010.
- Chute, H.**, *Disaster Drawn. Visual Witness, Comics and Documentary Form*, Cambridge 2016.
- Hatfield, C.**, *Alternative Comics. An Emerging Literature*, Mississippi 2005.
- Hirsch, M.**, 'Editor's Column. Collateral Damage'. In: *PMLA*, 119 (2004) 5: 1209-1215.
- Whitlock, G.**, 'Autographics. The Seeing "I" of the Comics'. In: *Modern Fiction Studies*, 51 (2006) 4: 965-979.
- Whitlock, G. & A. Poletti**, 'Self-Regarding Art'. In: *Biography*, 31 (2008) 1: v-xxiii.